

Jaar 686 - Poperinge in de 7de en 8ste eeuw -
Een stoet van Heilige Heren, de heren van Poperinge – G. Vandermarliere

Het(oudste charter¹, gepubliceerd door Miroeus wordt gedateerd in het 11de jaar van de regering van Chlodovec, 't is te zeggen van het jaar 648 en het betreft de schenking van Sithiu door Adroald aan Sint Bertinus. Sint Omaar wordt hier als getuige genoemd.

x

La charte la plus ancienne, publiée dans Miroeus, t. 1, p. 7, d'après le Cartulaire de Folquin, est datée de la onzième année du règne de Chlodovée, c'est-à-dire, de 648; elle est relative à la donation de Sithiu à saint Bertin par Adroald. Saint Omer l'a signée comme témoin.

*Denuncq² schrijft dat vanaf dat het klooster van Sint Pieter te Sithiu in het bezit kwam van Poperinghe, dat er zich hier een deel religieuzen kwam vestigen – 't is te zeggen – in het midden van de bossen en de moerassen. Geen enkele plaats kwam meer aan hun wensen tegemoet. Sint-Bertinus gaf dan ook opdracht om alhier een kapel met andere woningen te bouwen die de kern van de latere proostdij werden. De kapel werd aan Sint Catharina gewijd. Denuncq schrijft verder, dat de gebouwen die Sint Bertinus op het domein van Poperinge liet bouwen al snel andere bewoners aantrokken in weinige tijd, reeds in **686** zag men hier een gehucht met verschillende huizen. **Sint Baynus**; bisschop van Terwaan die dit zag, vroeg de religieuzen om hier dan ook **een kerk** te bouwen, groter dan de eerste kapel. De heilige **Bertinus** zou op 6 maart 698 overlijden en werd opgevolgd door de abt **Rigobertus** (698 – 702). Daarna was het de beurt aan de abt **Erlefridus**.*

De bouw van de abdij – het bootje – de 'kogge' – werd door een engel geleid naar een nieuwe site – de 'sit diu' of Sithiu – wat dus zoveel betekent als de 'site' van 'Diu' of van God.

¹ D'Hoop - Cartularium. Recueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin

² Denuncq - Me

Sint Bertinus in het midden – met Sint Mommelinus en Sint Ebertramnus – Processie 2018

De rosse Frankische krijger draagt de spade met de 'halm' als teken van de grondoverdracht

Rigobertus

Erlefridus

<http://193.70.42.186/viewer/1892/?offset=#page=10&viewer=picture>

Nogmaals Denunq, schrijft dat Poperinge een 'parochie' had, die gesticht werd in de 8ste eeuw aangezien bisschop Radualde (784 – 791) van Terwaan deze aanhaalt als de parochie van Sint Bertinus te Poperinge. . De eerste vermelding zou dateren uit 765.

Denuncq schat de bouw van een ruimere kerk dan in het jaar 710.

Het Vroonhof

Woorden en vooral namen hebben soms wel een heel 'rare' betekenis. **Fredrick Tristan** schrijft in zijn boek 'Reuzen en geuzen van Vlaanderen' het volgende: De Edda (De oermoeder of de Wijsheid) verhaalt ons de wedervaardigheden der goden en godinnen uit het noorden, vanaf de schepping der wereld tot aan haar einde. Zo worden ons namen en situaties medegedeeld die wij, nog steeds springlevend, in het Vlaanderen van vandaag terugvinden.

In deze godenverzameling, die zich kan meten met die van de Grieken of de Romeinen, bezit de oppergod Zeus, verschillende namen die in verband staan met zijn functies. Hij is de bezitter en heet dan **Frô**, vandaar de woorden ‘vroomland’, land dat aan een (leen)heer toebehoort, vroomheer, vroondienst (zie het Etymologisch woordenboek van Kiliaen).

En dus betekent het ‘vroonhof’ zoals we dit in Poperinge kennen, zoveel als de ‘hof’ van de heer. En hier stond dan ook de Proostdij, waar de Proost, de afgevaardigde van de abt van Sint Omer, de wereldlijke heer van Poperinge, woonde. Daar werden ook de ‘keuren’ of ‘rechten’ van de Poperingenaars bewaard.

Het domein dat de abdij kreeg, lag voornamelijk op de linkeroever van de Vleterbeek of dus aan de andere kant van het Karolingisch dorp.

De wal bestond deels uit de Vleterbeek.

We gaan er verder van uit dat de eerste wal door het ‘moeras’ of de huidige markt liep, en zo langs de Vlamingstraat om daar een hoek te maken, terug naar de Vleterbeek toe. Mits de aanleg van enkele sluizen kan men het water gemakkelijk ‘bemeesteren’, een kunst waarin de abdij van Sint Bertin al heel vlug erg bedreven in was.

De eerste ‘wal’ rond het domein was waarschijnlijk de ‘singel’.

Atlas Buurtwegen - 1841

Volgens het WNT – het Woordenboek van de Nederlandse Taal is een ‘Singel’ een woord dat afkomstig zou zijn van ‘cengle, cingle’, wat dan weer uit het latijn ‘cingula’ zou komen. Ons viel het alleszins op dat we in Poperinge ‘een Ingelbilck’ hebben’ waar we het woord ‘ingel’ of hoek in hebben en dat dit maar een ‘S’ van Singel afwijkt.

WNT stelt dat een 'singel' een weg langs de buitenzijde van de stadsgracht' is, en in een tweede betekenis dan ook die 'stadsgracht' zelf.

In het artikel 'Etymologie van de straat'³ schrijft men ongeveer hetzelfde:

Singel - rondweg, stadsgracht. Het woord singel betekende ooit zoiets als 'grenslijn'. Het is ontleend aan het Oudfranse 'sengle' (of 'cengle') dat staat voor een 'omheining van een stad'. Dat is op zijn beurt dan weer ontwikkeld uit het Latijnse werkwoord 'cingere' dat 'omgorden' betekent. Oude Nederlandse steden hadden bijna altijd een gracht als een gordel om de stadsmuur lopen. Vandaar dat het woord in het Nederlands 'stadsgracht' kon gaan betekenen. *We hebben de indruk dat we met dat 'oudfrans' eigenlijk het Frankisch mogen bedoelen. We mogen aannemen dat de 'Singel' die in alle geschriften, consequent 'van de heer' genoemd wordt, altijd eigendom is geweest van de abdij van Sint-Bertin te Sint-Omaars en dat dit **de oudste kern van het Vroonhof** is.*

De eerste 'fondatie' met de kapel van de Heilige Catharina zal dus hier gestaan hebben.

'Hof' komt dan weer van 'Hova' en betekent zoveel als 'tuin' en 'tuin' betekent dan weer een 'afgesloten stuk land', een 'bevrijd' of 'ontwikkeld' land, grond die dus bewerkt is en geschikt is om groenten of graan op te kweken.

*In Ieper kennen ze Onze Lieve Vrouw **der tuin** en wanneer men de moeite doet om dit beeld goed te bekijken, dan ziet men dat een 'tuin' ook een met takken geweven afsluiting is. Een 'eigenaar' van een stuk grond of erf is steeds verplicht geweest om zijn stuk af te sluiten met dergelijke 'tuin'. Deze tuin werd dan ook het teken van de onafhankelijkheid en we komen deze 'tuin' dan ook tegen op landkaarten, waar dikwijls het schild van het land binnen een dergelijke 'tuin' gevat wordt.*

*In dit Vroonhof kunnen we in eerste instantie het Opperhof, de woning van de proost, situeren. Daarnaast stond er ook **de kapel van Sint Catharina**.*

De vraag blijft open, of men er eerst een kapel bouwde en later daarnaast de proostdij of omgekeerd, of misschien toch te samen.

*Op de **20ste november 1408** dient **Simon Carette**, de deurwaarder van de gerechtskamer, een dagvaarding te Poperinge komen afleveren. Uit het verslag van deze dagvaarding leren we dat Mikiel Lehertoghe, de procureur of advocaat van de abt was, die hem vergezelde.*

Uit deze dagvaarding halen we deze passage:

*Je me transportay en le ville de Poperinghes ... et approchay en le maison desdis religieux en un lieu **que on nomme le cappelle***

Hij transporteerde zich dus naar Poperinge en benaderde het huis van de religieuzen, dus het Vroonhof, in een plaats die men 'de kapel' noemt.

En lequelle estoient en ton acuoustumé de tenir leur conseil les eschevins, cueriers et loy de la dicte ville, en lequelle capelle je trouvay ...

Waar men dus gewoonlijk vergaderde met de schepenen en keurheren en de wet van deze stad.

Uit deze passage mogen we dus opmaken dat de vroegere Sint Catharinakapel, de vergaderplaats geworden is van de wet van Poperinge.

*Ook **Kristof Papin** komt in zijn boek 'Zeven eeuwen dienstbaarheid' tot een dergelijke bevinding en voegt daar nog het volgende aan toe:*

De legende wil dat de Sint-Bertinuskkerk zou voorafgegaan zijn door een Sint-Catharinakapel, daterend van voor de periode dat de abdij uit Sint-Omaars in het bezit kwam van het domein

³ <http://www.overstraatnamen.nl/2011/03/etymologie-van-de-straat.html>³

Poperinge. Op de keper beschouwd is dat mogelijk al zal men nooit bronnen vinden om die bewering te staven of te ontcrachten.

Wij hebben evenwel een probleem met deze traditie. Het is namelijk zo dat de abt van Sint Bertins of zijn plaatsvervanger de proost te Poperinge, verplicht waren om missen te bekostigen die in de kapel van het gasthuis werden voorgedaan door de kapelaan van het gasthuis en dat omwille van het feit dat de proost woonde waar de Catharinakapel had gestaan.

Dat de proost inderdaad zou wonen op de plaats waar de eerste kapel stond, behoort best tot de mogelijkheden, al zou het vreemd zijn dat men de nieuwe kerk dan amper enkele meters verder gaat bouwen.

We hebben wel een probleem met het feit dat deze missen in de gasthuiskapel worden opgedragen. Als de Catharinakapel inderdaad de voorloper was van de Sint-Bertinuskerk, zouden deze missen in de Sint-Bertinuskerk opgedragen zijn geweest en niet in de Gasthuiskapel.

Bovendien werden ook de goederen van deze kapel overgedragen aan het Gasthuis, iets wat bij de kerk-hypothese ondenkbaar is.

Daarom zou het wel eens mogelijk kunnen zijn dat het huidige gasthuis zijn oorsprong vindt in een Catharinagasthuis (met kapel) en dat deze dus stond waar later de proosdij werd gebouwd. ...

Of de overdracht van de goederen en de opheffing van het Catharinahospitaal terzelfdertijd gebeurde met de inrichting van de Beyaert en Gasthuis weten we niet. We hebben natuurlijk in de bron enkel de melding van een kapel en niet van een hospitaal, maar gezien de overdracht naar een hospitaal menen we dit te mogen vermoeden.

Hypotetisch is dit best mogelijk, want de in de middeleeuwen populaire heilige Catharina van Alexandrië duikt zeer geregeld op als patroonheilige van middeleeuwse hospitalen.

Dat de proosdij en de Sint Catharinakapel in de loop van de tijden geregeld eens herbouwd werd, is gezien de vele oorlogen, normaal.

Van de steen die zich boven de deur naar de torentrap in de Sint-Bertinuskerk bevindt, wordt traditioneel gesteld dat deze afkomstig zou zijn van de Sint-Catharinakapel.

Misschien klopt dit wel, maar niemand heeft tot nu toe de ingehouwen letters kunnen ontcijferen.

Van de steen boven de deur naar de toren van de Sint Bertinuskerk te Poperinge wordt nog steeds gesteld dat deze afkomstig is van de oorspronkelijke Sint Katharinakapel.

Het duurde nog tot in **710** alvorens deze voltooid was en door de bisschop van Therouanen gewijd kon worden.

En dit werd dan de Sint-Bertinuskkerk. De kerk brandde in de loop der tijden een aantal keren af, maar werd telkens terug opgebouwd.

Feit is dat men nu nog altijd in de muren, oude ijzerertssteen vindt, de steen die men ook oorspronkelijk gebruikt zal hebben om de kerk te bouwen.

De Leeuwebeuten en het Rekhof

En we hadden het plein voor de proostdij, de Leeuwebeuten.

In onze archiefstukken vinden we ook nog dat de weide nu achter de Proostdij '**Het Leeuwebeuten**' genoemd werd. We schrijven 'nu' achter de proostdij omdat we nu gewoon zijn om de proostdij vanuit de markt te bekijken. In de Frankische tijd moeten we deze weide zien 'voor' de proostdij.

We lezen letterlijk: Ontvangen van de heer proost deser stede 1 pond 1 schillingen parisis over een jaar gebruik van eenen stadweg, breed 6 voeten, leedende naer den vaert, door de weede genaemt leeuwebeuten.' (SAP 28/148 – 1787).

Het woordgedeelte 'leeuwe' betekent, zo stelt **Carlo Jengember**; een heuvel (waar natuurlijk een helling deel van uitmaakt), meer bepaald een door de mens aangelegde heuvel, een mote of motte wellicht. Zowel Sint Pieters Leeuw, Denderleeuw als Zoutleeuw zijn ontstaan rond een leeuw of motte.

Het Opperhof bezat deze motte en was de plaats waar de heer zijn toren op had gebouwd, dus een castrale mote.

Beuten is volgens mij ook een toponiem, en is mogelijks hetzelfde als 'beug', waar de 'g' weggevallen is, zie hieronder.

De motte zou dus aan de kromming van een meanderende waterloop gesitueerd zijn.

M.a.w. in de weide achter de proostdij, dus ongeveer waar nu wellicht de rijksschool of commien zich bevindt zou dit **voorhof met motte** gelegen in een bocht van de Vleterbeek of ringkom zich bevonden hebben. Dat zou dan via toponymie het eerste bewijs zijn dat de proostdij in feite bestond uit een castrale motte waar de proost als wereldlijke heer zijn toren bezat

en in **het neerfhof** zich de nutsgebouwen, de boerderij en de kapel bevonden.

BEUG

In Beugt (met t-verzamelsuffix) en Beugelen (met -elen-uitgang, een lo-afleiding) is het element mogelijk ontstaan vanuit het ww. buigen en slaat het vermoedelijk op de ligging aan een kromming van een meanderende rivier. Of bestaat er een relatie met 'beuk'?

v.Berkel & Samplonius	land dat beugelen	St.Oedenrod	1455	GZG
-----------------------	-------------------	-------------	------	-----

1989:30.

Beugelen

Beugen	de her.de boeghe	Middelrode	1340	HC
Beugensebunders	die boghesche buenre	Veghel	1393	FS
Beugt,hoog	in een velt geh.die hoech boecht	Veghel	1495	DNB

De 'leeuw' toponiem heb ik nog eens nagegaan, en dit kan ook **een 'grafheuvel'** betekenen, dus niet per sé een motte.

En dan kom ik bij een hypothese, namelijk dat waar zich de proosdij bevond, zich ook een Romeinse exploitatie in de Gallo-Romeinse periode bevond. Het kan, maar dit is in onze streken iets minder zeker, een villa geweest die zich langs of in de buurt van een Romeinse weg of diverticulum (zijweg) bevond.

De bewoner zou dan in een grafheuvel of tumulus begraven geweest zijn.

Mogelijks is de plaats van deze grafheuvel in het geheugen van de mensen verder blijven leven via dit toponiem of waren in de middeleeuwen nog restanten van deze grafheuvel zichtbaar. Het zou zeker niet vreemd zijn dat er hier een Romeinse (in feit een Gallo-Romeinse) uitbating van het gebied bevond.

In de archeologie zien we geregeld dat sites een lange occupatiegeschiedenis kennen omdat dit meestal sites waren die strategisch gelegen waren, of een bijzonder sacrale betekenis bezaten. Bijvoorbeeld op de plaats van de kerk van Haringe bestond voordien een Romeinse villa; onder de abdij van Stavelot heeft me onlangs een Romeinse villa ontdekt.

Let op, dit is allemaal hypothetisch, maar we moeten zeker de proosdijsite vanuit een diachronische bril bekijken.

Tot zover Carlo.

De zegel van de Sint Omaarsabdij. Het rechtste gedeelte werd later de zegel van de stad Poperinge.

Sinte – Catharina, de eerste Poperingse heilige

*Als het vriest op Sinte Katriensdag
Een harde winter men verwachten mag*

Sinte Catharina van Alexandrië in haar kapel was blijkbaar de eerste heilige die in Poperinge vereerd werd. Haar beeld staat nog altijd in de Sint Bertinuskerk.

Ze staat afgebeeld met de lauriertak als teken van martelaarschap in haar hand en met naast haar het rad met scherpe messen dat haar de dood moest injagen.

Haar naam betekent zoveel als ‘de altijd reine of zuivere’.

Catharina leefde in de vierde eeuw en was van Alexandrië, waar men eeuwenlang de grootste bibliotheek van de wereld had en alle kennis probeerde te verzamelen. Haar vader was de koning Costes en haar moeder Sabellini kreeg voor haar geboorte een visioen waarin ze te kennen kreeg dat haar kind veel roem toegezegd kreeg.

In het jaar 305 verscheen **keizer Maxentius** ten tonele en deze wenste dat allen voor de afgoden zouden offeren.

Catharina. Hoewel ze pas 18 jaar oud is, weigerde dit en ging met hem in discussie. Hij kon haar niet overtuigen en zelfs toen hij 50 heidense geleerden naar haar toestuurd, bekeerde zij hen, in plaats dat haar geloof ook maar wankelde.

Nu liet de woedende keizer deze mannen ter dood brengen en probeerde hij Catharina nog te overtuigen. Hij probeerde Catharina om te kopen, bood haar alle goud uit zijn paleis en vroeg haar met hem naar bed te gaan, wat ze weigerde.

Na vele martelingen gooide de keizer haar in de gevangenis.

Tijdens zijn afwezigheid gaan zijn vrouw Faustina en een hoge officier Porphyrius Catharina in de gevangenis bezoeken en zij weet ook deze hooggeplaatste lieden te bekeren tot het geloof in Christus, waarna Porphyrius tweehonderd van zijn soldaten tot het geloof brengt. Bij zijn terugkomst laat Maxentius hen allemaal doden en besluit dat ook Catharina moet sterven.

Er wordt een machine van draaiende wielen gemaakt met messen waarop Catharina een vreselijke dood zal sterven.

Maar engelen uit de hemel verwoesten het rad zodat niet het lichaam van de heilige in stukken wordt gereten maar het rad zelf, terwijl de rondvliegende delen vele omstanders verwonden.

Nu besloot de keizer haar te onthoofden, en daarbij vloede geen bloed, maar melk uit haar hals.

Gy boot den hals ut minnen soet – daer ut ran melk, voor roode bloet

In een andere legende vertelt men dat Catharina in een droom met Jezus trouwde en toen ze wakker werd, zij een ring rond haar vinger vond.

In één van de laat middeleeuwse liederen wordt dit als volgt gedicht:

O Godlicke kracht

Van hogher macht

Wat groter wysheyd heb di gebracht

Al aen een maghet jonghe

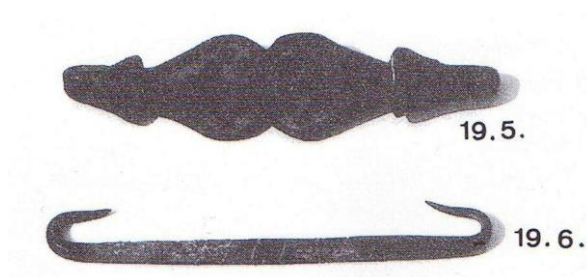
Doen ghi haer dat vingerlinc bracht - *een vingerlinc is een ring*

Want sy u diende dach ende nacht

Tot oorconden

Dat gy haer trou hebt vonden

Zij werd de patrones van diegenen die met 'raderen' werken, de wagenmakers en molenaars, maar ook van de geleerden en filosofen en van de devote maagden, maar ook van de zwangere vrouwen.

Op het Burgermeester Bertenplein werd deze bronzen mantelspeld en mantelhaak gevonden uit de Karolingische periode.

Het 'eerste' christelijk klooster ter wereld werd op de berg Sinäi gebouwd rond 542, en kreeg de naam van de 'verheerlijking op de berg Thabor'. Drie eeuwen later vinden de monniken, geleid door een droom, op de berg het lichaam van een vrouw en nemen aan dat het de heilige Catharina van Alexandrië is, die op wonderbaarlijke wijze vanuit Alexandrië was overgevlogen, dan geven zij het klooster de naam van deze heilige vrouw.

Het klooster van Sint Berten kreeg in het begin de naam van 'Sint Pieter en Sint Paulus' en aldaar was er al een speciale verering voor de heilige Catharina.

Ergens is het dan ook logisch dat de monniken deze verering meebrengen naar hun nieuwe kolonie Poperinghem en vandaar dat men Sint Catharina als beschermheilige van de kapel aannam. Haar feestdag werd de 25ste november.

In Poperinghem moet deze dag reeds heel belangrijk zijn geweest alvorens de monniken hier rechten kregen. 25 november werd alleszins door de mensen vroeger als het begin van de echte winter ervaren, daar getuigen de weerspreuken nog altijd van. O.a.

Doet Sinte Katrien haar witte mantel aan

Ze blijft er zeven weken rond mee gaan

Wij nemen dan ook aan dat deze dag reeds bij de Franken één van hun generale gerechtsdagen of 'borgdagen' was, waarbij men in Poperinghem samen kwam, misschien wel als hiervoor geschetst op de Folckenberg, om alle twisten en processen te beslechten.

Sint-Catharinadag, of toch Sint Catharina-avond bleef een heel belangrijke avond.

In de middeleeuwen werd dit immers de avond dat men de 'eden' vernieuwde van de officieren en warrandeerders van de ambachten en de avond waarop men in 16de eeuw, de 'slag van den hommel' nam, waarbij men de gemiddelde prijs van de hop van het laatste 'gewas' bepaalde.

Kortom Sint Katharina kwam en bleef in Poperinge.

Na deze voorgaande abten, kwam **Erkenbode** waarvan de tombe nog steeds in de kathedraal van Sint-Omaars staat. Hij stierf in 732.

3 - Saint-Omer - Basilique Notre-Dame (intérieur) - Tombeau de saint Erkembode

Er wordt aangenomen dat hij een Ierse monnik was die met verschillende gezellen naar Sithiu reisde. Daar werd hij een leerling van Sint-Bertinus. Erkembode werd bisschop van Terwaan, terwijl hij tevens abt van de Sint-Bertinsabdij was. Vandaar dat hij afgebeeld staat met twee staffen.

Men stelt dat de staf naar hem toe gekeerd, de staf van de abdij is, en deze naar buiten gekeerd, de staf van het bisdom – in dit geval – het bisdom Terwaan, waar ook Poperinge onder viel. Hij was 26 jaar bisschop. Hij wordt vooral gediend door de ouders die willen dat hun kind gemakkelijk leert lopen – of door kreupelen, vandaar dat er geregeld kinderschoentjes te vinden zijn op zijn tombe. Zijn 'feestdag' is de 12de april.

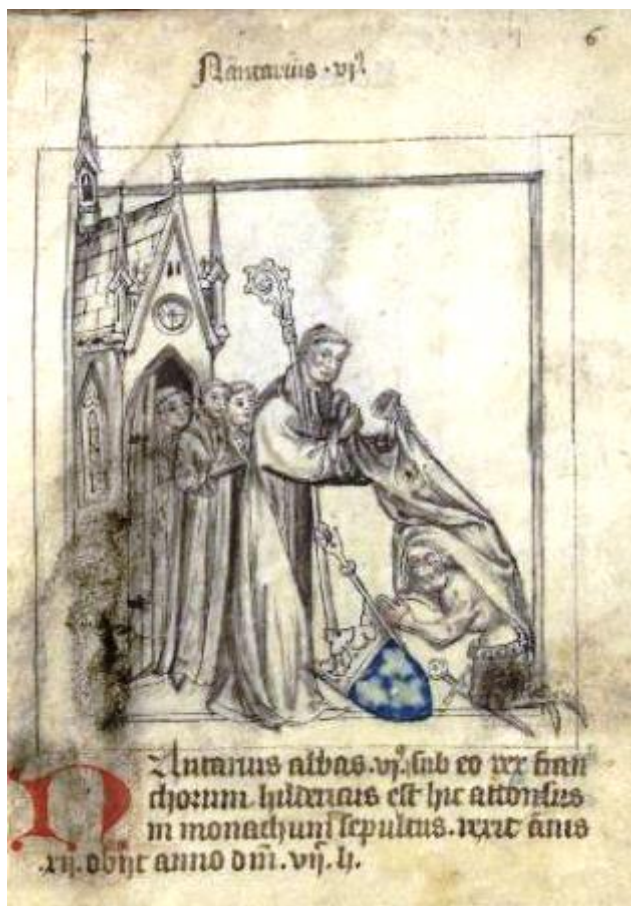
Denunq schrijft verder over deze tijd – We moeten naar deze eerste parochie van Poperinghe

kijken als naar één van de oudste binnen het bisdom van Terouanne, opgericht in de loop van de 8ste eeuw want onder Rodoalde, bisschop van deze stad, 't is te zeggen sedert 755 tot het jaar 784 werd deze parochie vermeld. Het bisdom telde rond de 800 parochies.

Het duurde natuurlijk wel verschillende jaren vooraleer deze streek sterk genoeg bevolkt was om hier een ruimere kerk te bouwen en om alhier deze parochie op te richten. Vandaar dat Denunq besluit dat deze eerste kerk van Poperinghe rond het jaar 710 zal opgericht zijn.

Na **Erkembode** is de volgende of de vijfde abt **Wagmar of Wamarus** – tot 23 april 744 - Hij wordt opgevolgd door Nauttiarius I.

Deze abt wordt afgebeeld terwijl hij de naakten kleedt. Hij was abt tot het jaar 754. Het was onder deze abt dat de laatste Merovingische koning, **Childeric III** in 751 'opgesloten' werd in de Sint-Bertinusabdij tot aan zijn dood in 755. Volgens Folquin zou hij daar begraven liggen in de Sint-Bertinuskerk.

Arthur Giry in zijn '**Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions jusqu'au XIVe siècle**' - schrijft het volgende : 18 charters, opgemaakt tussen 704 en 810 – getuigen van een voortdurende vooruitgang van de abdij. Geen enkele signaleert op een expliciete wijze dat er een 'stadje' geformeerd werd langs het klooster, maar het is echter geloofwaardig dat er bij een dergelijk klooster, een centrum van intellectuele en materiële activiteit – en een gerespecteerd asiel in deze gewelddadige tijden – een

dergelijke protectie vele mensen aantrok om hier te komen wonen. De kloosters waren in die tijd immers niet alleen de enige plaatsen waar de civilisatie tot bij de Germanen geraakte, maar ook de enige handelsplaatsen.

We merken immers dat het klooster op het einde van de 7de eeuw reeds een school had en dat de proselieten Germaanse namen droegen. Op het einde van de 8ste eeuw zien we dat de religieuzen het privilege verkrijgen om in de nabijgelegen bossen te jagen om zich zo te voorzien in dierenpels om perkament en om kaften voor hun boeken en om met het leder gordels voor hun tunieken, te maken. We kunnen zelfs veronderstellen dat er een begin van handel was, want we zien dat er een bepaald stuk grond voorbehouden werd voor de aankoop van stoffen en voor de overzeese tunieken, die men 'Berniscrist' noemde.

De abdij kon zich alleszins rijkelijk voorzien in allerhande goederen, want Childeric III – die gestorven is in het jaar 752 (- of was het nu 755?) , verbleef er de laatste jaren van zijn leven.

Dagobert krijgt wel erg lange mouwen op zijn afbeelding en was abt tot het jaar 766. Dan was het de beurt aan **Hardraldus**, die abt bleef tot het jaar 795.

Het Domein

Lindemans schrijft in zijn ‘Geschiedenis van de Landbouw’ - Dat de grooteigendom met de verschillende leenverhoudingen die hij met zich bracht, ontstond met de leenheerschappij en wijzigde volkomen het zeer eenvoudige stelsel der oorspronkelijke nederzetting.

Ook **Verhulst** gaat daar in zijn boek ‘De Belgische land- en tuinbouw – Verleden en heden’ op in. Hij stelt dat men in de teksten van de 7de eeuw de betekenis van ‘villa’ ziet veranderen van ‘dorp’ naar ‘domein’.

Hier wordt dan een groot landbouwbedrijf

bedoeld – in de Latijnse teksten casa of curtis genoemd – van enkele honderden hectaren groot. Rondom deze herenhoeve of hier en daar in groepjes over het domein verspreid liggen enkele schamele hutten en gebouwtjes bijeen, die nauwelijks een volwaardige hoeve of bedrijf uitmaken. Ze worden bewoond door slaven of onvrijen die van de heer van de herenhoeve persoonlijk afhankelijk zijn en op zijn domein, in ruil voor wat voedsel en onderdak, dag in dag uit moeten werken.

De heer is meestal een grootgrondbezitter, die meerdere van zulke villae bezit welke hij vaak van de Merovigische koning, die mede als usurpator van de vroegere Romeinse staatsdomeinen de machtigste en rijkste grootgrondbezitter is, heeft ontvangen in ruil voor militaire dienst. Hij kan ook een bisschop, een kerk of een abdij zijn: in dat geval is de oorsprong van het bezit eveneens grotendeels koninklijk.

Dat is natuurlijk zo het geval voor Poperinghe – het grootste en belangrijkste domein van de abdij van Sint Bertins.

Dergelijke domeinen bestonden in de 7de eeuw – zo schrijft Verhulst verder- doorgaans nog overwegend uit bos en onontgonnen land, weldra ontgonnen tot akkerland dat grotendeels aan de herenhoeve werd gehecht, waar het grote aaneengesloten blokken, **culturæ** – **kouters** – genoemd, vormde, maar waarvan enkele percelen toch werden uitgegeven aan slaven of onvrijen die de ontginning hadden uitgevoerd.

Deze opmerking stelt weer de vraag van wanneer de ‘grote’ Poperingse Couder dateert. Is dit zoals gesteld in ons artikel over de Franken in de Frankische periode of is dit uit de periode toen Walbert, graaf van Arcke, hier heer was.

*Het feit dat het 'opperhof' van de graaf op de kouter lag, zoals de opgravingen bevestigden, - dus rond 650 na christus - doet veronderstellen dat Poperinghe vooral onder de Franken is vorm gegeven en dat deze 'Couter' dan ook ouder is dan het jaar 650.
De couter en de daarop staande hoeve bleef nog eeuwenlang in het bezit van de abdij.
Daarbij mogen we niet vergeten dat de abdij minder dan de helft van de huidige oppervlakte van 'klein' Poperinge - van voor de fusie dus - in het bezit had.*

Zij kregen deze om ze voor zichzelf te bewerken in ruil voor het verder presteren van landbouwherendiensten op de herenhoeve.

Hun bedrijfje wordt vanaf de late 7de eeuw in Latijnse teksten '**mansus**' genoemd, een woord afgeleid van manere, dat verblijven en van mansio, dat huis betekent, doch nu in betekenis uitgebreid tot het ganse kleine bedrijf waartoe bovendien stukken behoren in het ontgonnen akkerland van het domein, in zijn weilanden, evenals gebruiksrechten op de onontgonnen delen ervan - een meer georganiseerde landbouwexploitatie dus dan voorheen, duidelijk omschreven en weldra ook dienstig als omslageneheid voor de berekening van de diensten en leveringen waartoe deze mansus, vanwege zijn oorsprong servilis genoemd (afgeleid van servus, slaaf), tegenover de heer verplicht is.

Het is wel een lange zin, maar het lijkt ons dat deels de 'heerlijke' renten - onder andere uitgedrukt in 'kapoenen' per jaar - een erfenis is van deze 'serviliteit'. Ergens zal men dan in de loop van de tijd van effectieve landbouwdiensten overgeschakeld hebben naar een 'natuurlijke vergoeding' ofwel in de vorm van kapoenen - gecastreerde hanen en/of razieren evene of koren.

Interessant is ook deze opmerking van Verhulst dat de domeinen er naar streefden om kleinere herenhoeven en kleine zelfstandige bedrijfjes, die misschien opklommen tot de hoeven die in de 4de - 5de eeuw aan grenssoldaten (laeti) waren uitgegeven, in hun domein in te lijven en ondergeschikt te maken aan hun voornaamste herenhoeve in een bepaalde omgeving.

Deel I - Van kweern tot watermolen

700 - De molen van Sint Winnoc

De 'uitvinding' van de 'mechanische' molen wordt toegeschreven aan **Sint Winnoc**. (640 – 717)

Deze Bretoen kwam afgezakt naar de abdij van Sint Bertin – of Sint Sithu - in Sint Omaars, en waar hij een tijd verbleef. Toen werd hij door de abt naar Wormhout gestuurd om aldaar een nieuwe klooster te stichten, wat hij heel voorbeeldig deed. Daar nam hij onder andere de taak van het malen van het graan op zich, wat toen met de techniek van die tijd, gebeurde met en kweern, een handmolen.

Maar als godvrezende monnik, moest hij natuurlijk ook zijn gebeden doen, wat hij zonder problemen volhield, ook op oudere leeftijd.

Een jonge monnik die niet kon geloven dat de krasse ouderling dit huzarenstukje zomaar kon leveren, verborg zich in de cel van Winnoc om hem uit te loeren en toen zag hij dat de monnik door engelen geholpen werd, die het malen van hem, gedurende zijn gebed, over namen. De jonge monnik werd bij het zien van dit wonder blind geslagen.

Sint Winnoc kon dit dan weer niet over zijn hart krijgen, en hij streek met zijn oude vingers over de ogen van de jonge 'curieuzeneus', waardoor hij het zicht plots terug kreeg. Winnoc overleed op 6 november 716.

Zijn abdij te Wormhout werd door de Noormannen vernield. Sint Winnoc werd naar Bergen gebracht en bij het verplaatsen van zijn lichaam, gebeurden verschillende wonderlijke genezingen.

Van dan af werd zijn begraafplaats, Sint Winoksbergen genoemd en werd hij onder andere patroon van de molenaars.

In zijn basiswerk 'Van zadelsteen tot Zetelkruier – 2000 jaar molens in Vlaanderen' schrijft Paul Bauters (Boek 1 – pag. 25) het volgende over de religieuze symboliek van de kweernen.

Talrijke maalstenen uit de Gallo-Romeinse en uit de Frankische tijd zijn heel fraai versierd.

Molens bevestigden hun rol van

symbool van het leven. Dit zette zich door in de christelijke symboliek. Het kruismotief kwam veelvuldig voor. Maar dit kan ook teruggaan tot voor-christelijke symbolen en geometrische figuren van Iers-Keltische inspiratie. .

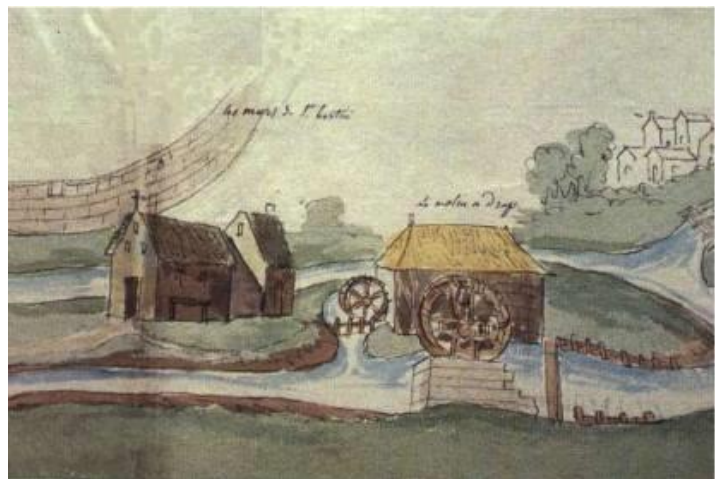
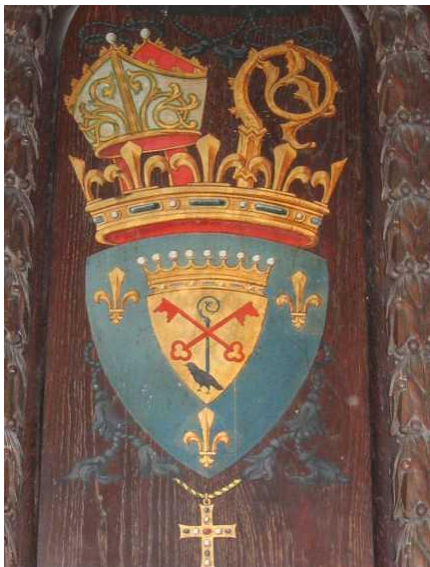
Het kruismotief treft men onder meer aan op de kweern van de **H. Columbanus** (521 – 597), stichter van verscheidene kloosters in Ierland, wiens biograaf, de H. Adamnam, verhaalt, dat hij in zijn klooster te Iona 's nachts de kweern bediende. Maar dit werk was zo zorgvuldig verricht dat zijn medebroeders dachten dat het door een engel was gedaan. Waarschijnlijk in het verlengde van het historisch feit dat malen lange tijd gold als slaven- of boevenwerk, kreeg het in de christelijke ethiek soms het karakter van een werk van boetvaardigheid. **Sint Germanus** (496 – 576), bisschop van Parijs, at nooit brood dat hijzelf niet met de kweern uit versterving had gemalen. **Sint Radegundis** (518 – 587) had in haar klooster te Poitiers een kweern waarmee zij haar eigen meel maalde.

Adalhard, abt van Corbie

Adalhard, de neef van Karel de Grote, werd geboren in 751 en werd opgevoed aan het hof van Pepijn de Korte. (11) Volgens Pachtasius Radbertus die zijn vita schreef, sprak Adalhard vlot Latijn, naast zijn moedertaal Nederfrankisch of Diets en Romaans. Na een korte en hevige periode als raadgever van Karel de Grote, trok Adalhard zich terug – of werd verbannen in het benedictijnenklooster van Corbie.

Zo wat overal nu nam men de regel van Sint-Benedictus aan.

Dat men de hof in deze abdij belangrijk vond, blijkt uit het feit dat Adelard, een Frankische prins, zich toen voornamelijk met de kruiden onledig hield. Hij staat dan ook soms afgebeeld met zijn schup. Adalhard bleef echter geen tuinman, hij werd abt van Corbie in 780.

De watermolens van Sint Bertins

De watermolens van Sint Bertin en van Corbie

Odland, abt van de abdij van Sint Bertin kanaliseerde rond het jaar 800 niet alleen de Aa maar bouwde hier ook enkele watermolens op, waaronder deze van Arke.

Over de watermolens schrijft Paul Bouters in zijn 'Van Zadelsteen tot Zetelkruier' het volgende:

Een van de eerste teksten over watermolens, die in West-Europa te vinden zijn, ligt vervat in de statuten van de abdij van Corbie die door de 9de abt, de H. Adalhard van Huise (750 – 826) werden opgesteld. Deze abdij die in 657 werd gesticht, bezat vanaf de 8ste eeuw uitgestrekte gebieden in Vlaanderen. Wat inzake molens voor Corbie gold, was dus ook wel toepasselijk op Vlaanderen.

En verder schrijft hij:

De molenaars die rechtstreeks van de abdij afhankelijk waren en niet voor eigen rekening mochten werken, moesten de molens oprichten (molinum componere) en voor al het daartoe vereiste materiaal zorgen. Zij moesten de sluis maken (sclusam emendare) de molenstenen aanbrengen (molas adducere) en verder alles hebben en doen, opdat de molen zou kunnen werken

Voorts lijkt dat zij elk zes wielen (rota) onder hun toezicht hadden. Ze kregen elk een landbouwbedrijf toegewezen met een oppervlakte van 6 bunder lands, of één bunder per rad. Een bunder omvatte 4 dagwand (of 1600 lands in oud-Vlaamse maat.)

Het zij in hedendaagse oppervlaktemaat 1,43 hectare.

Hij moest kleinvee en runderen houden om in eigen onderhoud te voorzien en trekdieren voor de boerderij. ... de molenaars van Corbie waren vrij van **vroondienst**, dit is vrij van persoonlijke dienst aan de feodale heer (bijvoorbeeld vervoer, hulp bij de oogst of bij de dricht – het ploegen, eggen en zaaien – enz.) maar zij moesten tienden van gerst, mout, varkens, ganzen, hoenderen en eieren aan de abdij afdragen.

Waarschijnlijk werd een deel van de mout en van de hop reeds op deze molens tot bier verwerkt, zodat hier misschien reeds van moutmolens sprake kan zijn.

In de rechtsgeschiedenis van de feodaliteit was de molenaar dus een tamelijk vrij man. Hij was een leenman, houder van een leen, dat hij tegen een vergoeding en soms in erfelijk bezit uitbaatte. Hij werd een ‘ministerialis’ genoemd, houder van een functie binnen het kloosterdomein.

In de Salische wet – *die onder Karel de Grote gedirigeerd werd tot een algemene wet voor zijn rijk werd de volgende titel opgenomen rond diefstal in een molen:*

Titel XXV – Diefstal in een molen

I – Indien een vrijgeboren eens anders voorraad graan in een molen steelt, zal hij aan de molenaar 600 deniers, die 15 stuivers gelden en aan de eigenaar van het graan 15 stuivers schuldig zijn, behoudens teruggave en kosten.

II – Die de sluis van eens anders molen verbreekt, zal 600 deniers schuldig zijn.

III – Die een molenijver steelt, zal 1800 deniers schuldig worden verklaard.